

Hoci sa v literatúre, či už náboženskej alebo umeleckej, ale najmä v politickej a právnickej, ako aj v slovníku všedného života veľmi často používa termín „zodpovednosť“, predsa takmer nenachádzame pokusy o teoretickú analýzu a precízne sformulovanú odpoveď na otázku „čo je zodpovednosť“. Prvé pokusy o takúto analýzu a takúto odpoveď sa objavujú najprv na pôde právnej teórie, a to v druhej polovici päťdesiatych rokov. Súvisí to najmä s historickými reminiscenciami druhej svetovej vojny a obdobia po nej. Súvisí to tiež s nástupom vedeckotechnickej revolúcie, ktorá svojimi dôsledkami zasahuje takmer všetky sféry spoločenského života a okrem očakávaných výsledkov produkuje aj množstvo neočakávaných splodín i možností jej využitia a zneužitia a zároveň formalizuje a komplikuje medziľudské zodpovednostné vzťahy, čím sama posúva problém zodpovednosti do sféry teoretického spracúvania. Skúsenosti využitia a zneužitia vedy a techniky v druhej svetovej vojne, zvlášť predstaviťmi nemeckého veľkokapitálu, dôsledky súčasnej vedy a techniky prejavene v prehlbovaní celosvetových ekonomických, informačných i kultúrnych väzieb a napokon neustále hrozba tretej svetovej vojny sú akisto tými faktormi, ktoré burcujú u ľudí tejto planéty pud sebazáchovy. Sú to tie faktory, ktoré z ľudstva dosiaľ rozloženého na množstvo vzájomne izolovaných ekonomických a kultúrnych celkov, formujú reálne existujúci subjekt tejto planéty. Aj keď je tento subjekt dosiaľ ešte triedno-politicky a do značnej miery aj ekonomicky a kultúrne rozpoltený na dva proti sebe stojace tábory, a to ešte pri existencii tzv. tretieho sveta, predsa z ľudstva ako abstraktného subjektu začína sa formovať reálny subjekt so svojimi orgánmi, akým je medzinárodné právo, OSN, Rada bezpečnosti a pod. Tieto orgány majú mať právo ukladať zodpovednostné sankcie tým subjektom, ktoré by nad stanovenú únosnosť porušovali normy mierového spolužitia a z neho vyplývajúce normy medzinárodného práva.

Prvé pokusy o teoretickú analýzu termínu zodpovednosti, a tým aj o precíznu formuláciu odpovede na otázku „Čo je to zodpovednosť“ nachádzame v sovietskej i našej právnej teórii, osobitne na úseku občiansko-právnej teórie, hneď na prahu druhej polovice päťdesiatych rokov. Medzi priekopníkov týchto pokusov patrí O. S. Joffe so svojou prácou *Otvetstvennost po sovietskomu graždanskomu pravu*, Leningrad 1955. Medzi našich priekopníkov na tomto úseku patrí V. K n a p p so svojou štúdiou *Některé úvahy o odpovědnosti v občanském právu* (Stát a právo, 1956/1). Nesporne najvýznamnejšiu a najobsiahlejšiu prácu na tomto úseku napísal Štefan L u b y: *Prevensia a zodpovednosť v občianskom práve* (Vyd. SAV 1958). Cenným príspevkom k teoretickému rozboru tejto problematiky je aj práca Marty K n a p p o v e j: *Povinnost a zodpovednost v občanském právu* (Academia, Praha 1968).

Nezávisle od uvedenej literatúry pokúsil som sa aj ja svojho času o rozbor

pojmu zodpovednosť na filozofickej pôde, pričom mi išlo aj o objektívnu zakorenenosť a možnosť tohto fenoménu a zároveň o odlišenie fenoménu viny od fenoménu zodpovednosti. Urobil som tak v úvahe *Zodpovednosť* (Svet vedy, 1967/9) a najmä v štúdií *Podmienky zodpovednosti* (Filozofia, 1968/4).

V tomto príspevku, ktorý som nazval *Strana a zodpovednosť*, z príležitosti 50. výročia založenia našej KSČ, chcem logicky nadviazať na doterajšie svoje úsilie o precizovanie pojmu zodpovednosť a zároveň vyzdvihnúť niektoré ďalšie aspekty.

*

Človek svojou činnosťou, ba aj nečinnosťou stváranuje podmienky života iných ľudí a vchádza tak do ich života, a oni zasa stváranujú podmienky jeho života. V tomto vzájomnom ovplyvňovaní a podmieňovaní života ľudí spočíva objektívny základ fenoménu ich zodpovednosti voči iným za dôsledky ich činov i nečinnosti pre iných.

Okrem toho aj na funkcie, ktoré človek zastáva v štruktúre spoločenských vzťahov a v rôznych organizáciách, sa objektívne viažu nielen určité povinnosti a práva, ale aj určitá dávka zodpovednosti vyplýva z týchto povinností a práv.

Avšak k tomu, aby človek vstúpil do zodpovedných vzťahov, musí vospieť na takú psychickú úroveň, aby si bol vedomý sám seba, svojej závislosti od iných a aby bol schopný predvídať dôsledky svojej činnosti i nečinnosti pre život iných ľudí. Povedané platí nielen pre individuálny subjekt, ale aj pre kolektívny subjekt, aj keď kolektívny subjekt ako štrukturovaný organizmus skladajúci sa z jednotlivcov má určité zvláštnosti v zodpovedných vzťahoch voči iným subjektom. Tieto zvláštnosti vyplývajú najmä z faktu, že v živote a zameraní povinnosti kolektívu nemajú všetci jeho členovia rovnaké funkcie a tým ani povinnosti a možnosti usmerňovať činnosť celého kolektívu. Preto nemajú ani rovnakú zodpovednosť vo vzťahoch vo vnútri kolektívu, a napokon ani vo vzťahu celého kolektívu k iným kolektívom.

Spomenuté objektívne predpoklady a subjektívna možnosť zodpovednosti formujú zatiaľ iba *potenciálnu* zodpovednosť. K tomu, aby sa táto potenciálna zodpovednosť prejavila a stala sa *reálnou*, musíme vziať do úvahy ešte dve ďalšie okolnosti. Prvou z nich je negatívny či škodlivý dôsledok činu alebo nečinnosti jedného subjektu pre iný subjekt (i iné subjekty) a druhou okolnosťou je mocenský faktor, t. j. reálna moc jedného vziať toho druhého na zodpovednosť či uvaliť na neho určité trestné sankcie za jeho činy, resp. i „nečiny“.

V takto už prejavenej či realizovanej forme fenomén zodpovednosti a zodpovednostné vzťahy sa nám predstavia len cez momentálnu negatívitu činu voči tomu, kto práve disponuje väčšou mocou a cez trestné sankcie voči tomu, kto aktuálne disponuje menšou mocou. Je celkom prirodzené, že väčšina právnych teoretikov skryte rešpektuje tento fakt, veď sú teoretikmi štátno-mocenského práva. Preto vznik zodpovednostného pomeru vzťahujú len k porušeniu určitej štátnou mocou právne stanovenej a ochraňovanej povinnosti alebo urobenia

škody inému právnenému subjektu, a sama zodpovednosť sa im prekrýva s trestnou sankciou vo forme reparácie, satisfakcie a represie. Ak napríklad Štefan Luby priznáva aj tzv. potenciálnu zodpovednosť, vidí ju len z hľadiska možnosti negativity činu a sankcie zaň.¹

„Kým k ohrozeniu, resp. porušeniu právneho pomeru nedošlo — dôvodí autor — nepotrebujeme zodpovednosť a potrebujeme ju práve až vtedy, keď niekto právny pomer protiprávnym spôsobom ohrozil alebo porušil. Podľa našej mienky niet dôvodu zafažovať zodpovednosťou toho, kto riadne plnil svoj záväzok a okolnosť, že ten, ktorý riadne splnil, vôbec nikdy nezodpovedá, je samozrejmé.“² A po obsiahlej argumentácii Štefan Luby vyjadruje právnu charakteristiku zodpovednosti nasledovne: „... *Občianskoprávna zodpovednosť a občianskoprávna sankcia je to isté a totožné s povinnosťou, ktorú možno nazývať zodpovednosťou alebo sankčnou povinnosťou.*“³ V tomto zmysle hovorí aj S. Eliáš v diele *Majetková zodpovednosť pracujúcich v JZD*,⁴ aj O. S. Joffe už v spomenutom diele.⁵

Toto právnické vymedzenie zodpovednosti, vyjadrujúce špecifikum právnych vzťahov — akiste prospešné pre právnickú prax — je pre naše potreby vyjadrenia podstaty fenoménu zodpovednosti príručka. Ani v tom prípade, keby sme od neho odňali termíny „právny“ alebo „občianskoprávny“ neboli by sme schopní vyjadriť ním niektoré stránky fenoménu zodpovednosti človeka a v našom prípade ani celú zodpovednosť strany ako kolektívneho politického subjektu.⁶ Názor V. Knappa o právnej zodpovednosti pravdepodobne nie je taký efektívny pre právnu prax ako názory už spomenutých teoretikov občianskeho práva. Podľa neho zodpovednosť totiž vzniká súčasne so vznikom povinnosti a trvá spolu s ňou až do porušenia povinnosti a samu zodpovednosť chápe ako hrozbu sankciou.⁷ Pre vyčlenenie podstaty fenoménu zodpovednosti, zdá sa mi Knappova koncepcia bližšia, a to svojou myšlienkou, že zodpovednostné vzťahy nevznikajú až porušením povinnosti a zodpovednosť nie je iba sankcia za toto porušenie.

¹ „Potenciálna zodpovednosť je spôsobilosť právneho pomeru byť predmetom protiprávneho porušenia zakladajúceho občianskoprávnu zodpovednosť“. Š. Luby, *Prevencia a zodpovednosť v občianskom práve* 1, Vyd. SAV, Bratislava 1958.

² C. d., 33.

³ C. d., 43.

⁴ J. Eliáš chápe zodpovednosť ako „povinnosť kvalifikovanou tým, že vzniká z porušení právneho vzťahu“, takže ju môžeme nazývať zodpovednostnou povinnosťou a táto „odpovednostní povinnosť se takto vlastně shoduje s tím, co jinak nazýváme sankcí“. J. Eliáš, *Majetková zodpovednosť pracujúcich v JZD*, Praha 1950, 13.

⁵ O. S. Joffe v tom istom zmysle hovorí „graždansko pravnaja otvetstvennosť jest prežde vsego sankcija za pravonarušeniže, posledstviže, ustanovlennoje v zakone na slučaj jeho soveršeniija“. O. S. Joffe, *Otvjetstvennosť po sovjetskomu graždanskomu pravu*, Leningrad 1955, 9.

⁶ Nielen právo, ale aj etika, psychológia a ďalšie disciplíny venujú svoju pozornosť fenoménu zodpovednosti. Keďže však právnické vymedzenie pojmu zodpovednosti pre svoje profesionálne účely fixuje, sankčne postihuje iba jednu stránku fenoménu — negativitu dôsledkov činu, nespĺnenie ním stanovených povinností a zároveň najviac ovplyvňuje bežnú prax a zodpovednosti, snažíme sa budovať pojem zodpovednosti predovšetkým v konfrontácii s jej právnickou verzou.

⁷ V. Knapp, *Některé úvahy o zodpovednosti v občianském právu*, Stát a právo, 1966/1, 66 a ďalšie.

Vtedy, keď človeka berieme na zodpovednosť za porušenie nami mu stanovenej povinnosti alebo nám urobenej škody, vtedy vystupuje do popredia negatívita, škodlivosť jeho činu pre nás a jeho zodpovednosť zároveň sa nám prekrýva s trestnými sankciami, ktoré používame proti nemu. A práve túto stránku zodpovednosti vyjadruje a sankcionuje právo svojimi paragrafmi. Avšak zodpovednosť nenakladajú len iní ľudia na človeka, ale človek ju môže aj sám vedome brať na seba. Vtedy hovoríme o jeho zmysle pre zodpovednosť či o jeho pociťovaní zodpovednosti. Tento zmysel pre zodpovednosť sa nám predstavuje skôr ako starosť o vec, o ktorú človeku ide, a ak táto starosť zahŕňa obavu, tak to nie je ani tak obava z hrozby trestu, ale skôr obava o vlastné sily, t. j. či bude človek schopný za daných a meniacich sa okolností robiť len dobro pre vec, o ktorú mu ide. Zodpovednosť v tomto aspekte vyjadruje predovšetkým *kladný*, pre ľudí, o ktorých danému subjektu ide, *prospešný výsledok činu*. A táto stránka fenoménu zodpovednosti sa *prejavuje skôr než negatívna* stránka, prejavuje sa už vtedy, keď človek ešte len hodlá daný čin urobiť, keď zvažuje klady a zápory jeho možných dôsledkov, keď zaujíma z hľadiska svojho hodnotového systému postoj k veciam a k ľuďom, vtedy keď zvažuje či ten alebo iný postup bude úspešnejší, lepší, spravodlivejší ako iný. Povedané platí nielen o jednotlivcovi a jeho zmysle pre zodpovednosť, ale aj o kolektívnom subjekte, akým je aj komunistická strana.⁸

Táto zodpovednosť, ktorú individuálny alebo kolektívny subjekt sám dobrovoľne a iniciatívne berie na seba voči ostatným ľuďom, o dobro ktorých mu ide, ženie ho k vypätiu všetkých jeho schopností a síl pre pozitívny výsledok jeho rozhodnutí a zároveň koriguje jeho odvalu, niekedy až k neschopnosti akéhokoľvek činu. V rámci tohto aspektu fenoménu zodpovednosti, o ktorom hovoríme ako o zmysle pre zodpovednosť, sám subjekt si stavia pred seba určité povinnosti a negatívny, neprospešný alebo škodlivý dôsledok jeho činov javí sa mu len ako možnosť či moment náhody a prekvapenia alebo ako nutný sprievodný jav, o ktorom však predpokladá, že nepreváži kladný dôsledok jeho činu. Javí sa mu ako riziko, ktoré nesie sám čin i okolnosti v sebe, pričom dúfa, že ľudia, pre ktorých čin robil, spravodlivo ohodnotia motiváciu tohto činu, zväžia okolnosti, pri ktorých sa preň rozhodol a v ktorých ho vykonal, dôkladne zväžia kladné a záporné jeho dôsledky i riziko a odvalu človeka, keď sa pre daný čin rozhodol. Pocit viny a trest vzniká až po previnení, až po čine, pociťovanie zodpovednosti vzniká ešte pred činom. Pritom však pociťovanie viny, previnenia i tresty

⁸ To, že sa fenomén zodpovednosti navonok najvýraznejšie a najčastejšie prejavuje len cez negatívitu dôsledkov činov a trestných sankcií, za ne (pričom sa starostlivosť subjektu o vec, o ktorú mu ide, ako aj záslužnosť a pozitívna hodnota jeho činov pre danú vec ignoruje, resp. odsudzuje) stavia aj toho, kto sa tým fenoménom teoreticky zaoberá, akoby do funkcie žalobcu, hoci ním fakticky nie je, ani ním nechce byť. To si treba uvedomiť najmä pri takej téme, akou sa práve zaoberáme, a zároveň treba poprosiť čitateľov, aby nepodľahli vnucujúcemu sa im zdaniu, že autor tejto štúdie vystupuje v úlohe prokurátora, kritika. Autor si totiž vysoko cení a vyzdvihuje zásluhy a hodnotu činnosti našej komunistickej strany, a práve preto na príklade jej vzťahu k zodpovednosti chce poukázať, že zodpovednosť sama nie je kategóriou, ktorá fixuje iba chyby, nedostatky a negatívitu dôsledkov činnosti, k čomu ju redukuje právnické podanie.

sú vo fylogenetickom i ontogenetickom vývoji ľudského subjektu skoršími fenoménami ako pocit zodpovednosti, ktorý predpokladá už rozvinutú osobnostnú charakteristiku. V slovníku bežného života a dokonca aj v slovníku právnych teórií sa však stiera rozdiel medzi pojmom viny, previnenia, trestu a zodpovednosti. Pravda, aj právna teória v určitom zmysle zachytáva rozdiely medzi týmito fenoménami, ale ich dostatočne neprecizuje a napokon ich sníma v termíne zodpovednosti, ktorý jej obsahovo splýva s trestnou sankciou. Tieto rozdiely vyzdvihuje len vtedy, keď pre praktické právo potrebuje zdôvodniť buď zásadu zodpovednosti za zavinené protiprávne správanie, buď protikladnú zásadu zodpovednosti za objektívne protiprávne správanie. Tieto rozdiely však skrýva vtedy, keď zodpovednosť redukuje do podoby trestnej sankcie. Vtedy sa nám zodpovednosť predstaví v podobe holej automatickej a mechanickej odvetvy väčšej sily voči menšej sile. V takomto treste nakoniec sa nám skryje jeho podstatná zameranosť vo vzťahu k subjektu, ako aj úmyselnosť alebo neúmyselnosť činu tohto subjektu. Avšak trest sám osebe obsahuje v sebe skryté rozdiely svojho pôvodu a prejavuje ich vo svojom zameraní. Trest za objektívnu či *neúmyselnú* vinu, prehrešenie sa, porušenie platnej normy spolužitia — tento trest dopadá na človeka nečakane, keď svojím činom, hoci aj nevedome a neúmyselne, porušil platnosť danej normy. Takýto trest má výchovný cieľ, t. j. aby človek spoznal svoj prečin, resp. zločin, aby si ho uvedomil a v budúcnosti sa ho vystríhal. Reparácia, satisfakcia a represia ako formy tohto trestu sú tu prostriedkom na to, aby previnilec sám „na vlastnej koži“ pocítil, hoci aj v inej forme škodu, resp. bolesť, ktorú inému spôsobil svojím činom, a tak si uvedomil, čo smie robiť a čo nie.

Ak trest za neúmyselnú škodu a za porušenie normy má výchovné zameranie, tak *trest za vedome urobený prečin* má zameranie *prevýchovy* osobnostného hodnotového zamerania človeka, prejaveneho v jeho praktických postojoch. Tento trest sa môže presadzovať aj vo forme *zamedzenia* (či už fyzickou izoláciou alebo fyzickou likvidáciou) ďalších možností praktického prejavu neprevychovateľného (nezlomiteľného) hodnotového zamerania človeka. Tento trest stráca už charakter len trestu za previnenie a nadobúda zodpovednostný charakter, dotýka sa podstaty osobnosti toho, koho postihuje.

Avšak aj vedome spáchaný prečin, resp. zločin vystupuje v dvoch základných formách v závislosti od charakteru jeho motivácie. Buď je motivovaný *osobnou výhodou* z nezaevidovaného prečinu, resp. zločinu, buď je motivovaný presvedčením, že dané normy, povinnosti a pomery spolužitia, ktoré má riešovať, sú nielen pre neho, ale aj pre druhých ľudí, o ktorých mu ide, neprijateľné, neprospešné, škodlivé a nespravodlivé. Potom aj trest má dvojaké zameranie. Ak je prečin motivovaný len osobným prospechom zaevidovaného previnilca, tak hlavné ťažisko trestu spočíva v rovine morálneho opovrhovania v smere morálnej prevýchovy pôsobenia trestných sankcií spolužitia proti previnilcovi. Avšak v tom prípade, keď sa motivácia prečinu zakladá na kategórii dobra a spravodlivosti pre iných, o ktorých previnilcovi ide, sám prečin nadobúda charakteristiku morálno-politického zamerania a túto charakteristiku, prav-

da, v prevýchovnom alebo zamedzujúcom smere, nadobúda aj sám trest. Uvažuje ho aktuálne mocensky silnejší, záujmové a názorové vyhranený protivník.

Objektívneho, nevedomého, neúmyselného prečinu v tej alebo onej miere, v tých alebo iných situáciách dopúšťa sa každý subjekt už tým, že je v týchto situáciách činný alebo nečinný. Jeho čin i „nečin“ nesie totiž sám v sebe možnosť prečinu, prejavenu v tých alebo iných situáciách vo vzťahu k ľuďom, lebo „nevinné je len nekonanie — ako bytie kameňa — a ani bytie dieťaťa nie je bez viny“ (Hegel). Vedomého prečinu s cieľom dosiahnuť osobnú výhodu dopúšťajú sa len niektorí morálne nevypelí občania. *Prečinu z presvedčenia* sa dopúšťajú záujmové a názorové vyhranení predstavitelia tej alebo onej sociálnej vrstvy a skupiny vtedy, ak dodržovanie v danej spoločnosti platných noriem a plnenie určitých povinností považujú pre ich sociálnu vrstvu, triedu, respektíve pre celú spoločnosť za neprijateľné a škodlivé, pričom toto presvedčenie sa najčastejšie dovoľáva celospoločenského, resp. všeludského záujmu. Takýto jednotlivci sa zúčastňujú na formovaní ideológie a politických organizácií svojej sociálnej vrstvy, triedy, aby prostredníctvom tejto ideológie a organizácií chránili záujmy týchto vrstiev a tried, aby upovedomovali príslušníkov ich sociálnej vrstvy o spoločenských záujmoch a organizovali ich na presadenie týchto záujmov v boji s príslušníkmi iných sociálnych vrstiev, respektíve aby touto ideológiou a organizáciami maskovali svoje skutočné záujmy pred príslušníkmi iných sociálnych vrstiev a aby ich ideologicky a politicky ovládli.

Takouto politickou organizáciou je aj komunistická strana. Jej špecifikum, ktoré ju však podstatne odlišuje od iných politických strán, spočíva v tom, že nemaskuje záujmy sociálnej vrstvy, ktorú politicky reprezentuje, a že nefixuje a neprebojáva iba bezprostredné a živelné politické záujmy *robotníctva*, ale vedie aj robotníkov aj ostatných pracujúcich k presadeniu vedou objavených historických záujmov *robotníckej triedy*, ktoré sú zároveň aj základnými záujmami všetkých pracujúcich a zodpovedajú historickej zákonitosti progresívneho vývinu ľudstva.⁹

Táto strana v období platnosti buržoázných noriem spoluzitia ľudí ukazuje robotníctvu a pracujúcim masám na škodlivosť a nespravodlivosť noriem tejto

⁹ Ako je známe, V. I. Lenin v období dozrievania buržoáznej revolúcie v Rusku veľmi dôrazne a fundovane prebojoval proti menševikom myšlienku o nevyhnutnosti premeny robotníctva na uvedomelú robotnícku triedu, ktorá pozná svoju historickú úlohu a ako taká využije každú vhodnú príležitosť pre jej realizáciu, lebo bez jej realizácie nemôžu byť uspokojené základné záujmy ani robotníctva ani ostatných pracujúcich mas — nemôžu sa zbaviť hmotnej a duchovnej biedy, triedneho útlaku a vykorisťovania od buržoázie. To však znamená, že robotnícka politika a robotnícke hnutie nemôže zostať iba v rámci odborárskej politiky presadzujúcej bezprostredné spoločné záujmy robotníkov, resp. jednotlivých ich profesií. K takejto politike robotníctvo samo živelne ťahne a k nej sa aj samo dopracúva. „Živelné robotnícke hnutie — píše Lenin — samo osebe môže vytvoriť (a nevyhnutne utvára) iba tradeunionizmus a tradeunionistická politika je práve buržoázna politika robotníckej triedy...“ Preto hlavnou úlohou politickej strany tejto triedy „... je bojovať proti živelnosti, našou úlohou je odvrátiť robotnícke hnutie od tejto živelnej cesty, cesty tradeunionizmu pod krídla buržoázie“. Ak teda majú robotníci realizovať svoje základné záujmy, nemôžu sa spoliehať iba na politiku, „... že sa treba spájať do zväzkov bojovať proti zamestnávateľom, vymáhať od vlády, aby vydávala tie či iné zákony potrebné pre robotníkov a pod.“ (V. I. Lenin, *Čo robiť?*, SVPL, 1957, Spisy 5, 388, 341, 33.)

spoločnosti pre robotníkov a iných pracujúcich. Vedie ich k zrušeniu týchto noriem a k ustanoveniu podmienok platnosti noriem, zodpovedajúcich robotníckej triede a všetkým pracujúcim. Vedie ich k zodpovednému dodržiavaniu noriem socialistickej spoločnosti.

*

Politická strana ako právny subjekt podlieha tiež právno-zodpovednostným normám toho štátu, v rámci ktorého pôsobí. Pritom však treba poznamenať, že sám štát predstavuje politickú organizáciu a inštitúciu vládnucej triedy, ktorá má v ňom predovšetkým mocensko-represívny a teda aj vojensko-právny nástroj obrátený proti príslušníkom iných tried a ich organizáciám. Zodpovednosť politickej strany sa však nevyčerpáva právnou zodpovednosťou. Základnou formou jej zodpovednosti je zodpovednosť politicko-mocenská so všetkými zvláštnosťami a dôsledkami tejto zodpovednosti, akou sú strata politickej dôvery a podpory, politicko-mocenská prehra až strata existencie a nasledovanie jej čelných reprezentantov, resp. i obyčajných jej členov. Aj keď sa na politickú stranu a na jej členov i predstaviteľov viaže predovšetkým politická zodpovednosť, nemožno však pritom prehliadnúť ich mravnú kvalitu a mravnú zodpovednosť, ktorá sa prejavuje v dôvere máš v politiku danej strany a v ich aktívnej podpore jej politiky alebo v nedôvere a v mravnom pohrďaní.

Komunistická strana ako politická reprezentantka robotníckej triedy danej krajiny je politicky i mravne zodpovedná predovšetkým tejto triede a pracujúcim tejto krajiny a z hľadiska jej historického poslania, ku ktorému sa hlási a ktoré historicky aj má a na seba preberá, zodpovedná je za budúcnosť danej krajiny. Ako súčasť medzinárodného komunistického hnutia a progresívneho hnutia vôbec zodpovedá aj tomuto hnutiu. Zodpovedná je ako celok a zodpovedný je zvlášť každý jej člen a článok podľa toho, z akej funkcie, nakoľko a ako ovplyvňuje jej politiku, ktorá má vyjadrovať, ochraňovať a prebojovať záujmy robotníckej triedy a tým aj základné spoločenské záujmy všetkých pracujúcich vrstiev. Teda každý jej člen a článok zodpovedá aj za to, ako zabezpečuje jej vplyv na masy a spojenie s nimi, do akej miery a ako podporuje alebo ohrozuje jej vedúce a mocenské politické postavenie. Vychádzajúc z historickej úlohy a zamerania robotníckej triedy, komunistická strana, na rozdiel od iných politických strán kladie na svojich členov omnoho vyššie nároky v disciplíne, v politickej i pracovnej aktivite, v morálke i zodpovednosti než iné strany, pričom v zásade nijako osobitne nezvýhodňuje svojich členov na úkor druhých ľudí, ako to robia po politickom víťazstve iné politické strany. Okrem toho jej základné organizácie, vyššie organizačné články i revízne komisie vo vzťahu k členom strany majú nielen výchovnú funkciu vo formovaní ich zmyslu pre zodpovednosť, ale aj funkciu zodpovednostne kontrolnú a trestnú.

To však neznamená, že sa u niektorých jej členov, článkov a aparátov za určitých situácií (ktoré samy do značnej miery stvárnajú a snažia sa dať im formu pre seba výhodných situácií či „svojich príležitostí“) neprejavujú tendencie obchádzania, nerešpektovania a porušovania stanov strany i tých socia-

listických zákonov, na tvorbe a uzákonení ktorých sa táto strana v rozhodujúcej miere zúčastňovala. To tiež neznamená, že u niektorého jej člena sa vôbec neprejaví tendencia po získaní vyššej mocenskej pozície nie preto, aby ako jej člen z týchto pozícií viacej prispieval k riešeniu úloh strany, alebo aby sa na neho vzťahovali vyššie pracovné i morálne nároky i vyššia zodpovednosť, ale preto, aby sa z týchto mocenských pozícií neprímerane zvýhodnil oproti iným a z týchto mocenských pozícií vymkol sa aj zo sféry aktuálnej zodpovednosti.

Vyššie mocensko-reprezentačné postavenie nielen objektívne, ale aj v stanovách života strany viaže síce na seba vyššiu právomoc späť s vyššou zodpovednosťou, ale reálna moc zároveň umožňuje jej zneužitie v prospech toho, kto ju práve má, umožňuje sa mu vyhnúť zodpovednosti, pokiaľ túto moc ešte má. Môže sa dokonca vyskytnúť prípad, ktorý bol za feudalizmu všeobecným pravidlom, že reálna a aktuálna zodpovednosť sa vôbec nemusí uplatniť za života jednotlivca (resp. jednotlivcov), ktorý si takto privlastnil moc pre svoje osobné účely. Potom sa presadzuje už len automatizmus *historickej zodpovednosti*, ktorá je špecifickým prejavom dialektiky spoločenských zápasov a klukavosti a zdĺhavosti cesty historickej nevyhnutnosti spoločenského procesu. Táto historická zodpovednosť potom dopadá na pozostalých jeho súčasníkov i na jeho nástupcov, často i na ďalšie pokolenia, ktoré majú sťaženú situáciu tým, že musia pykať za chyby a naprávať to, čoho sa dopustil ich predchodca alebo predchodcovia. Táto historická zodpovednosť, ako vidíme, fakticky prechádza do polohy *objektívnej viny*, ktorá má však tú zvláštnosť, že nie vždy zasahuje toho, kto sa neúmyselne alebo úmyselne dopustil prečinu, ale na spôsob biblického dedičného hriechu zasahuje pozostalých za to, že nevedeli alebo „nedokázali“ zabrániť chybám a škodám, ktorých sa dopustil voči „logike“ dejín jeden z ich bývalých účastníkov a zároveň si vynucuje od jeho nástupcov urobiť zadosť historickej nevyhnutnosti za hriechy ich predchodcu.

Avšak práve komunisti, ktorí sa riadia učením marxisticko-leninskej filozofie a nie čisto svojimi osobnými, ale skutočne historickými záujmami robotníckej triedy, nemôžu sa zastaviť pri konštatovaní, že skutočnosť je taká, aká je, že je protirečivá, že život, spoločnosť, ľudia sú takí, akí sú. Komunisti sa nemôžu spoliehať na automatizmus pôsobenia historickej zákonitosti, na automatické presadenie sa progresívnych historických tendencií a na konečnú spravodlivosť historickej zodpovednosti. Záujmy robotníckej triedy a socialistickej spoločnosti vyžadujú od komunistov, aby aktívne napomáhali realizácii progresívnych tendencií proti reakčným, aby spoločenskému daniu na základe poznania historickej zákonitosti a analýzy objektívne možných variantov dejinného vývoja, určovali smer, respektíve aby dejinný vývin, pokiaľ im stačia sily, spolustvárnili a aby právomoc rozhodovania zverovali len tým, ktorí majú vyvinutý zmysel pre zodpovednosť a schopnosť usmerňovať činnosť ľudí v smere uspokojovania ich základných záujmov v rozvoji socialistickej spoločnosti.

Андрей Главек

Автор статьи устанавливает, что понятие ответственности, которое до сих пор разрабатывали наши теоретики в области гражданского права, слишком узко для постижения феномена ответственности, что особенно дает себя знать в ситуациях, когда понятие ответственности относим к такому коллективному субъекту, каким является коммунистическая партия.

Теория права формулирует понятие ответственности, которое охватывает лишь правовую ответственность, а оставляет в стороне ответственность моральную и политическую, не учитывает специфику последних, важных, однако, при конструировании понятия ответственности.

Различая объективные и субъективные предпосылки ответственности, автор статьи выделяет факторы, которые потенциальную ответственность превращают в ответственность реальную. После анализа феномена чувства ответственности и ответственности в виде карательной санкции автор анализирует наказание с точки зрения мотивов поступка, после которого следует наказание, и также с точки зрения функции данного наказания по отношению к личности наказуемого. Автор различает воспитательную и перевоспитательную функции, или же функцию, препятствующую практическому проявлению личной ценностной ориентации наказуемого. Различая функцию морального перевоспитания и идейную (идеологическо-политическую) функцию наказания, автор подходит к анализу проблемы политической ответственности и ответственности политической партии. Особенное внимание он уделяет специфике ответственности коммунистической партии, как внутривнутрипартийной, во взаимоотношениях между ее отдельными звеньями и членами, так и ответственности партии по отношению к рабочему классу и остальным трудящимся данной страны, международному рабочему и вообще прогрессивному движению. В этой связи автор рассматривает и так называемую историческую ответственность и отношение коммунистов к этому феномену.

THE PARTY AND RESPONSIBILITY

Andrej Hlávек

The author of the paper finds out that the notion of responsibility elaborated until now by our theoreticians of civil law is too narrow for comporting the phenomenon of responsibility, which appears distinctly especially when responsibility is related to such a collective subject as the communist party is. The notion of responsibility formulated by the juristic theory does not comprise in itself besides the legal responsibility also the moral and political ones while not taking into account the specificity of the latter which is, however, not negligible at creating the notion of responsibility.

After having separated the objective and subjective preconditions of responsibility the author of the paper separates the factors that make the *potential* responsibility *real*. After having analyzed the phenomenon of the sense of responsibility and of the responsibility in the form of penal sanction the author analyzes the punishment itself and he does it, on the one hand, from the point of view of the motivation of the act followed by punishment and, on the other

hand, from the point-of-view of the function of this punishment in relation to the personal component of the punished. He distinguishes here the educational function and the re-educational one, the function preventing the practical manifestation of personal view of values of the punished. By distinguishing the function of moral re-education and the ideological-political function of punishment the author reaches the analysis of political responsibility and of the responsibility of a political party. Special attention is paid to the specific responsibility of the communist party, i. e., on the one hand, to the responsibility that this party requires in the relations among its separate articles and members on the other hand, to the responsibility of this party in relation to the working class and to other working people of the country as well as to the international communist and, generally, progressive movement. In this connection the author of the paper deals with the so called *historical responsibility* and with the attitude of the communists to this phenomenon.